

**ВАРІАТИВНІСТЬ ТРАНСКОДУВАННЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЙ
АНГЛІЙСЬКИХ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ-ЕПОНІМІВ
МОВОЮ-РЕЦИПІЄНТОМ**

У статті висвітлено способи перекладу та трансформацій англійських медичних термінів-епонімів українською мовою. Англійські терміни-епоніми транслітеруються та транскрибуються згідно з українським правописом, проте окремі терміни відтворюються згідно з фонетичними та графічними правилами в мові-продуценті. Причиною варіативності відтворення цих термінів є як лінгвістичні, так і екстралінгвістичні фактори.

Ключові слова: медичні терміни-епоніми, мова-продуцент, мова-реципієнт, варіативність.

Численні дослідження термінів-епонімів не тільки з боку лінгвістів, перекладачів, але й медиків доводять, що епонімічні одиниці набули поширення та міцно вкорінилися в медичну термінологію і є показником наукового стилю, що забезпечує ефективність професійної міжкультурної комунікації [3; 4; 5; 7; 9]. Сучасна медицина як фундаментальна галузь наукового знання і водночас одна з найважливіших для суспільства сфер практичної діяльності людини потребує точної, системно оформленої, адекватної модерному часу термінології.

Науково-технічна термінологія – широкий пласт лексики, що активно взаємодіє з іншими прошарками словникового запасу мови, насамперед із загальноновживаною лексикою, та інтенсивно розвивається. Вивчення закономірностей утворення термі-

нологічної лексики, її структури й семантики є одним з важливих завдань сучасної лінгвістики, в т. ч. й перекладознавства [1, с. 37]. Зростаючий інтерес до питань асиміляції іншомовної лексики на різних рівнях (фонетичному, граматичному тощо), проблеми перекладу та трансформацій англійської медичної термінології, зокрема термінів-епонімів, актуальні на часі. Будь-яка нова епонімічна одиниця проникає у мову разом з новим винаходом і пристосовується до структури та правил функціонування лексичної системи мови-реципієнта. Кожна система має свої особливі типи сполучуваності мовних одиниць і саме в цьому проявляється власне специфіка мови.

Мета нашого дослідження – прослідкувати варіативність транслювання англійських термінів-епонімів українською мовою, порівняти та проаналізувати фонетичні та орфографічні зміни, які відбуваються при перекладі. Об'єктом дослідження слугує англійська медична терміносистема з опорою на Англо-Український ілюстрований медичний словник Дорланда [10] та електронний медичний словник [11]. Предмет дослідження – англійські терміни-епоніми та особливості їхнього відтворення українською мовою. Загальна кількість досліджених термінів-епонімів склала 350 лексичних одиниць.

Під термінами-епонімами ми розуміємо позначення явища (наприклад, хвороби), поняття, структури або методу за іменем людини, яка вперше виявила або описала їх. Більшість дослідників [1; 4; 5] вважають, що власна назва у терміні-епонімі не завжди має чітке денотативне значення, а конотативне значення у нього практично відсутнє. Ми припускаємо, що деякі терміни з прізвисьцевим компонентом все ж носять відносно негативний відтінок. Як приклад розглянемо наступні епонімічні одиниці. Такий термін, як проба Реберга *Rehberg's test* [10, с. 2344] (тест визначення функції нирок, який базується на екскреції креатиніну) не є соціально значимим і не викликає жодних емоцій. Інший приклад – реакція Манту *test Mantoux* [10, с. 2340] (різновид внутрішньошкірної туберкулінової проби) соціально-актуалізований і його можна вважати емоційно-нейтральним. Термін реакція Вассермана (РВ) *Wassermann test (RW)* [10, с. 2351] все ж викликає занепокоєння і власна назва надає терміну частково негативну конотацію.

Як бачимо, обов'язковим складником терміна-епоніма є власна назва. Власні назви (оніми) – це індивідуальні найменування окремих одиничних об'єктів. Загальні назви – носії понять, а власні назви включають усю відому мовцеві інформацію про свої денотати, без певних узагальнень, і тому пов'язані з поняттями лише тією мірою, якою вказують на різновид об'єктів, до яких належать їх денотати. Можна констатувати, що загальні назви об'єднують, узагальнюють однорідні об'єкти, а власні назви, навпаки, їх розрізняють, диференціюють. Тобто загальні назви виконують генералізуючу функцію, а власні назви – диференційну. Власні назви з'являються тоді, коли індивідуальне розрізнення набуває суспільної значущості [8, с. 423]. Саме власна назва, яка наявна в терміні-епонімі, виділяє предмет чи феномен з класу подібних і надає нового значення. Отже, об'єкт позначений власною назвою, завжди визначений та конкретний.

Загальна мета термінознавства – турбота про те, щоб процес утворення та вживання термінологічних найменувань зробити більш керованим, сприяти раціоналізації професійного спілкування, взаєморозумінню фахівців. Побудова та стандарти-

зація нових термінів – це мовна інтерференція. По-перше, то є штучне втручання в природний розвиток мови, насамперед – у її лексику, з внесенням туди відповідних змін, нововведень. По-друге, це така ж сама штучна селекція форм і варіантів з метою вибору найбільш вдалого та затвердження його як стандарту [6, с. 6].

Основною метою стандартизації науково-технічної термінології в Україні є встановлення однозначної та несуперечливої термінології у всіх видах документації та літератури, створення умов для ідентифікації в мові міжнародних стандартів, забезпечення взаєморозуміння між фахівцями. У зв'язку з цим особливого значення на сучасному етапі розвитку української термінології набуває робота з уніфікації, суть якої полягає в досягненні співвіднесення наукових і технічних понять, виражених термінами різних національних мов. При цьому тільки участь лінгвістів, які володіють декількома мовами і необхідними навичками, може забезпечити відповідність терміна встановленим міжнародним нормам [2].

Міжнародним органом, що координує та спрямовує роботу із стандартизації в усьому світі, є міжнародна організація із стандартизації (ICO). Основну термінологічну роботу проводить Технічний комітет № 37 «Термінологія, принципи і координація». Стандартизація термінів здійснюється національними комітетами для своїх мов. Уже є понад 8 тис. стандартів у 59 країнах 32 мовами. Надалі передбачається об'єднати всі термінології, розроблені в окремих комітетах ICO, у єдиному технічному словнику [2]. Існують правила транслітерації, котрі фіксуються міжнародним стандартом ISO 9:1995 Information and documentation–Transliteration of Cyrillic characters into Latin characters–Slavic and non-Slavic languages, встановленим Міжнародною організацією стандартизації (International Organization for Standardization – ISO). Дослідження відібраних нами англійських термінів-епонімів на предмет перекладу їх українською мовою дозволило виділити такі варіанти транскодування та трансформації.

Деякі прізвища, які є складовою медичного терміна, відтворюються графічно із збереженням усіх букв та подвоєння: *Allen's test* – Аллена проба [10, с. 2329], *Brenner tumour* – Бреннера пухлина [10, с. 320], *Adams clasp* – Адамса кламер [10, с. 473]. Окремі прізвища-терміни транскрибуються (часто без збереження подвоєння в кінці слова), тобто відтворюються на фонетичному рівні, як-от: *Black's classification* – Блека класифікація [10, с. 473], *Baumann's angle* – Баумана кут [10, с. 114], *Alder-Reilly anomaly* – Альдера – Рейлі аномалія [10, с. 123]. Та більшість епонімічних одиниць піддаються як орфографічній, так і фонетичній трансформації, *Meynert's commissure* – Майнерта спайка [10, с. 502], тобто адаптовуються до мови-реципієнта.

Саме варіативність транскодування власної назви в терміні-епонімі може призвести до помилок у розумінні й до виникнення двох або більше варіантів однієї іноземної власної назви. Наприклад: термін *Allis' sign* має двояке написання українською мовою. У словнику Дорланда пропонується *Елліса сумнотом* [10, с. 2119], а електронний ресурс [11] – *Алліса сумнотом* (Allis' sign [al'is]). При помилковому використанні або пропущенні хоча б одного елемента в наступних термінах з власною назвою *Елліс* (як складової терміна), кардинально змінюється його значення. Наведемо кілька прикладів:

Ellis syndrome – *Елліса синдром* (Henry Havelock Ellis, 1859–1939, English psychologist) – це форма сексуальної перверсії (урофілія) [11];

Allis' sign – *Елліса симптом* (Oscar Huntington Allis, 1836–1931, American surgeon) – ослаблення фасції між гребенем клубової кістки і великим вертлюгом: ознака перелому шийки стегнової кістки [10, с. 2119];

Ellis – van Creveld (EVC) syndrome – *Елліса–ван–Кревельда синдром* (Richard White Bernhard Ellis, 1902 – 1966, English paediatrician; *Simon van Creveld*, 1894 – 1971, Dutch paediatrician) – хондроектодермальна дисплазія; [11]; [10, с. 2270].

Маючи справу з перекладом медичних термінів, які вимагають точності та однозначності, ми погоджуємось з думкою, що перекладач повинен хоча б частково орієнтуватися в тематиці текстів, які перекладаються, що набувається також із досвідом його роботи. Крім того, у тексті перекладу потрібно уникати хибно орієнтованих термінів, якщо в певній терміносистемі є їхні синоніми з більш мотивованою внутрішньою формою [1, с. 55]. При перекладі схожих термінів, зокрема з компонентами *синдром* та *симптом*, вважаємо неприпустимим оказійний вибір транскодування. Незважаючи на те, що ці лексичні одиниці в українській мові схожі за звучанням, вони інформативно різні. У такому випадку більш доречним є використання синонімів або описового методу. Хоч синонімія вважається негативним явищем у термінологічній матриці, все ж вона існує. І саме частота вживання термінологічної одиниці визначає, яким терміном користуватися, а якого уникати.

Ще більше труднощів виникає при транскодуванні епонімів, до складу яких входять прізвипа французького походження, які в основному транскрибуються, як-от: *Chopart's amputation* – Шопара ампутація [10, с. 454], *Charcot's cirrhosis* – Шарко цироз [10, с. 469], *Ollier's disease* – Оллеє хвороба [10, с. 682]. Проте навіть транскрибування графічно по-різному відтворюється в українському варіанті, наприклад: *Le Fort's amputation* – Лефора ампутація (злиття двох складників прізвипа), *Gilles de la Tourette's disease* – Жіль де ла Туретта хвороба ([*la*] – пом'якшується у французькій мові, при перекладі українською мовою цього не вказано, крім того спостерігається відтворення кожна складова прізвипа). Знаходимо двояку транслітерацію прізвипа навіть у межах одного словника: *Potts anastomosis* – Потта анастомоз [10, с. 98] та *Potts operation* – Поттса операція [10, с. 1643].

Незрозумілим також видається неперманентне вживання присвійного відмінка в англійському однопрізвипевому терміні, як-от: *Batten disease* – Баттена хвороба [10, с. 670], але *David's disease* – Давіда хвороба [10, с. 673], *Glenn anastomosis* – Гленна анастомоз [10, с. 98], але *Braun's anastomosis* – Брауна анастомоз [10, с. 97].

Якщо ж термін складається з двох або більше прізвипевих компонентів, присвійний відмінок не використовується: *Aran-Duchenne disease* – Арана–Дюшенна хвороба [10, с. 669], *Charco-Marie-Tooth* – Шарко–Марі–Тута хвороба [10, с. 671].

Припускаємо, що вживання присвійного відмінка в англійському варіанті не впливає на переклад і тільки викликає плутанину із його вживанням. Можливо, є доцільним не використовувати його в англійських медичних термінах-епонімах, хоч це й суперечить граматичним правилам даної мови.

Аналіз перекладних варіантів термінів-епонімів показав, що не всі терміни однаково транскодуються з мови-продуцента. Більшість із них адаптовуються та

пристосовуються до мови-реципієнта та мають антропоцентричний характер, тобто корегуються медиками та лінгвістами. Вони видозмінюються та зазнають транспозиції. При підборі українських епонімічних відповідників слід враховувати фактор поширеності терміна, його милозвучність та частоту вживання або ж використати вмотивований та більш точний синонім.

Перспективним вважаємо дослідження, фіксацію та упорядкування найбільш вживаних варіантів перекладу епонімічних одиниць з англійської на українську мову з подальшим їх використанням при укладанні двомовного словника.

Література

1. Кияк Т. Р. Теорія та практика перекладу (німецька мова) : [підручник] / Т. Р. Кияк, О. Д. Огуй, А. М. Науменко. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 592 с.

2. Курносова Н. О. Проблеми стандартизації та уніфікації науково-технічної термінології / Курносова Н. О., Курносова Р. В. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eprints.zu.edu.ua/3657/1/05_knoantt.pdf.

3. Матяшин И. М. Симптомы и синдромы в хирургии (эпонимы). / И. М. Матяшин, А. А. Ольшанецкий, А. М. Глузман. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – К. : Здоров'я, 1982. – 184 с.

4. Микульчик Р. Б. Будова складних і складених епонімів української фізичної термінології / Р. Микульчик // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». – Серія «Проблеми української термінології». – 2007. – № 593. – С. 53–56.

5. Михайлишин Б. П. З історії термінів-епонімів / Б. П. Михайлишин // Мовознавство. – 1994. – № 4–5. – С. 45–50.

6. Панько Т. І. Українське термінознавство : [підручник] / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк – Львів: Світ, 1994. – 216 с.

7. Топоров Г. Н. Эпонимические термины в клинической анатомии человека : словарь / Г. Н. Топоров. – К. : Вища школа, 1988. – 160 с.

8. Шапочка К. Особливості перекладу власних назв у романі Дена Брауна «Код да Вінчі» / Катерина Шапочка / Науковий Вісник Херсонського Державного Університету серія «Лінгвістика»: Збірник наукових праць. – Херсон : Видавництво ХДУ. – 2010. – Вип. 10. – С. 421–424.

9. Яворський О. Г. 806 клінічних епонімічних синдромів із симптомним та авторським показниками / О. Г. Яворський. – Л. : Камула, 2006. – 304 с.

10. Англо-український ілюстрований медичний словник Дорланда. У двох томах. – Львів : Наутілус, 2002. – 2688 с.

11. <http://medical-dictionary.thefreedictionary.com>

Stegnitska L. V. Variations of transformation and transcoding of English medical eponymic terms by means of recipient language

This article deals with ways of translation and transformation of medical eponymic terms from English into Ukrainian. English eponyms are transliterated and transcribed according to Ukrainian language rules, but some terms are reproduced according to the phonetic and graphic rules of the source language. The reason of such variations of the above mentioned terms are linguistic and extralinguistic factors.

Key words: medical eponymic terms, source language, recipient language, variation.

Стегницкая Л. В. Вариативность транскодирования и трансформаций медицинских терминов-эпонимов языком-реципиентом

В статье рассмотрены способы перевода и трансформаций английских медицинских терминов-эпонимов на украинский язык. Английские термины-эпонимы транслитерируются и транскрибируются согласно правил украинской орфографии. Однако некоторые термины воспроизводятся согласно фонетическим и графическим правилам языка-производителя. Причиной вариативности воспроизведения являются как лингвистические, так и экстралингвистические факторы.

Ключевые слова: медицинские термины-эпонимы, язык-производитель, язык-реципиент, вариативность.